

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ **Jeopolitik, deterministik coğrafya ve feminist düşüncenin paradoksal durumu**
- ▶ Bir ülkenin doğal kaynakları, iklimi, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri, kara ve deniz sınırları ve daha bir sürü başka özelliklerini içeren deterministik coğrafya pratiğinin bilim tarihinin çok uzun döneminde bu anlayış içinde kaldığı neredeyse tartışmasızdır.

4 Coğrafya Disiplininde Eri Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- Coğrafyanın prehistorik dönemden beri '*geo-graph*' ile mekânı anlatma-
açıklama geleneği, 20. Yüzyılın ortalarına gelinceye dek sürmüş ve
geçmişin tarihsel koşullarında geçerliğe sahip olmuştur. Ve fakat mekânla
siyasa (politics) arasında yüzyıllardır bilinen güçlü ilişki 1899 yılında İsveçli
siyaset bilimci *Rudolf Kjellen* tarafından '*jeopolitik (geopolitic)*' kavramıyla
taçlandırılmıştı.

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ Ancak kavram asıl gelişimini ve etkisini 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde kimi zaman insanlığı büyük krizlere sürükleyen etkisiyle gösteriyor. Kjellen, o yıllarda herhangi bir devlete ilişkin tavrın beş başlık (*demopolitik*; *sosyopolitik*; *ekopolitik*; *kratopolitik* ve *jeopolitik*) altında analiz edilmesi gerektiğini ortaya atmış olsa da bu kavramların hiç biri jeopolitikanın gördüğü ilgiliyi görmemişti.

4 Coğrafya Disiplininde Eri Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ Jeopolitik, Kjellen'in tanımlamasında bugünküyle çok benzeşik olarak bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde belirleyici rol oynayan yersel konumunu, yeryüzü yapısını ve o ülke topraklarının fiziksel özelliklerini içerir.
- ▶ Kjellenle eş zamanlı olarak jeopolitik üzerine çalışan, bir coğrafyacı olan ve sistematik kavramsallaştırmalarıyla ünlü **Friedrich Ratzel**, en azından öldükten sonra fikirleriyle ve **Karl Haushoferle** birlikte Adolf Hitler'in ortağı durumundaydı ve 'yayılan ayakta kalır' sloganı Ratzel'in en bilindik ifadelerindendi (Lambert, 2004).

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- Dolaysıyla feminist hareketin doğasına çok aykırı olarak **milliyetçilik, emperyalizm, mutlakıyetçilik, çevresel determinizm ve hegemonya** gibi kavramlarla beslenen jeopolitik, özünde bir mekân-yer'in diğerine yönelen tahakkümünü meşrulaştıran, bir yerin diğer yere karşı izafi üstünlüğü iddiasından nemalanan bir yaklaşımdır (Çalış ve Özlük, 2007).

4 Coğrafya Disiplininde Eri Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ Ratzel'den sonra o zamanların coğrafya anlayışıyla iç içe geçen jeopolitik yaklaşım, bir İngiliz coğrafyacı olan **Mckinder**'in düşüncesinde bir kırılma noktası yaratacak şekilde tehlikeli hale gelir.
- ▶ Kenya ve Uganda keşif gezisi öncesinde liberal duruşuyla tanınan Mckinder, seyahat dönüşünde muhafazakar ve emperyalist duruşuyla 1904'te İngiliz Kraliyet Coğrafya Derneği'ne "**the political pivot of geography (coğrafyanın siyasi mihveri)**" başlıklı bir bildiri sunar.

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ 1492 yılında Amerika'nın keşfiyle temel odağı keşifler olan coğrafya anlayışı, 20. Yüzyılın başına gelindiğinde Mckinderla sınırlı kaynaklara sahip bölgelerde hâkimiyet kurma düşüncesiyle dünyayı sömürgeleştirmeye ve savaflara sürükleyebilecek yol haritalarını açık edecek bir anlayışın etkisi altında kalır.
- ▶ Böylece 2. Dünya Savaşı öncesinde oldukça keyfi bir biçimde mekânsal olarak sınıflandırılan ve sınırlandırılan tüm yeryüzü artık emperyal politik söylemin hedef alanı olur ve bu söylem, doğal olarak, en çok Alman Nazilerin dikkatini çeker.

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ 2. Dünya Savaşı sonrasında insana, zamana, mekâna ve mesafelere ilişkin görüş ve düşünceler, küresel düzeyde birbirine bağlı bir biçimde yeniden formüle edilemeye zorlanıyordu.
- ▶ Postmodernizm'den konstrüktivizm'e ve en önemlisi Feminizmle her entelektüel alanda eski yaklaşımlar ciddi düzeyde sarsılıyordu. Uluslararası ilişkiler, coğrafya, tarih, sosyoloji gibi tüm disiplinler özellikle de feminist hareketin ve söylemin ışığında kendilerine çeki düzen vermeye çalışırken jeopolitika da bundan etkilendi.

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- Ne var ki, '*eleştirel jeopolitik*' olarak yeniden kavramsallaştırılan bu yaklaşımın klasik jeopolitikten ne ölçüde farklılaştığı belirsizdir. Ancak eleştirel jeopolitikaya popüler kültür ve gündelik yaşam gibi unsurların eklendiği vurgulanmaktadır (Çalış ve Özlük, 2007).

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ Dolayısıyla jeopolitiğin bu patriyarkal ve hegomonik duruşunun etkisi altında kalan coğrafya disiplinin kabuğunu kırabilmeyi başarmış olması bütünüyle feminist harekete ve feminist teorilerin disiplin içine sızmasına borçludur.
- ▶ Bugün pek çok beşeri coğrafyacı feminist teorilerin modern beşeri coğrafyayı nasıl da başarılı bir şekilde var ettiğini ve disiplinin feminizme çok şey borçlu olduğunu yazıyor.

4 Coğrafya Disiplininde Eril Coğrafyaya İtirazlar: Deterministik Düşüncenin Eleştirisi

- ▶ Ama jeopolitik hala bugün, analizleri büyük-küçük; güçlü-zayıf; kontrol eden-edilen, edilmesi gereken ayrımlarına dayanan hegomonik-patriyarkal bir yaklaşım olarak (Çalış ve Özlük, 2007: 210) duruyor.